

Oponentský posudek diplomové práce

Název práce: Dilemata v sociální práci s uchazečem o zaměstnání

Autor práce: Bc. Lucie Fenclová

Obor studia: Etika v sociální práci

Posudek vypracoval: Lukáš Novák, Ph.D.

Datum: 15. 5. 2015

Předloženou práci pokládám za v mnoha směrech problematickou. Jisté rozpaky vznikají už nad stanovenými cíli práce. V úvodu (str. 7) autorka – pracovnice úřadu práce – uvádí následující cíle práce:

- 1) popsat dilemata, se kterými se setkávají pracovníci ÚP při práci s klientem;
- 2) shrnout, jaká dilemata se nejčastěji řeší, jak jsou vyhodnocována a jak pracovníci v konkrétních případech přemýšlejí;
- 3) upozornit na etické otázky a s nimi spojená etická dilemata.

Na str. 48, když se dostává k faktickému empirickému výzkumu, však už autorka uvádí jako cíl práce pouze „Zjistit, zda se pracovníci ÚP setkávají s dilematy při práci s klientem“. Na str. 79 autorka tvrdí, že práce „splňuje funkci informování čtenatele o etických dilematech s cílovou skupinou nezaměstnaných klientů“, a o stránku dříve sděluje, že „cílem práce není dilemata vyřešit, ale vyzdvihnout je, upozornit na ně a poskytnout čtenáři prostor k přemýšlení. V závěru (str. 80) pak opakuje jako „hlavní cíl“ (a jediný v závěru explicitně diskutovaný) výše uvedený bod 1.

Kladu si otázku, zda takto formulované cíle vůbec odpovídají úrovni magisterské diplomové práce. Pouhý „popis dilemat“, bez vyhodnocení, zobecnění, uvedení do souvislostí atd. lze za odpovídající cíl diplomové práce těžko pokládat.¹ Rovněž pro „upozornění na etické otázky a s nimi spojená etická dilemata“ naprosto není třeba sepsat diplomovou práci, a totéž platí pro obdobné formulace cílů jako „informování čtenáře“ o dilematech, či „poskytnutí prostoru k přemýšlení“. Otázka, zda se pracovníci ÚP s dilematy vůbec setkávají, je pak natolik banální, že pokud vůbec má smysl se jí „vědecky“ zabývat, pak maximálně v rámci předběžné úvahy nad nosností zvoleného tématu (kupodivu, jak autorka uvádí na str. 49, všichni dotazovaní pracovníci na tuto otázku odpověděli „ano“).

Jako potenciálně smysluplný záměr diplomové se tedy jeví pouze bod 2, který slibuje kvalitativní a částečně kvantitativní analýzu sebraných dat, která by umožnila vyvodit nějaké obecnější závěry a předvést aplikaci studií získaných odborných znalostí a dovedností (jak požaduje *Metodická příručka*, str. 9, str. 16). Ve faktické realizaci práce se však naplnění tohoto cíle přichází zkrátka. Autorka volí metodologii, která přesah k obecnějším závěrům prakticky neumožňuje. Případy jsou popisovány jeden po druhém, přičemž popisy jsou prokládány autorčiným komentářem, v němž především jednak popisuje vyvstávající dilemata a jednak vyjadřuje svůj vlastní postoj, hodnocení apod. Pokud jde o samotný popis

¹ Srov. *Metodická pomůcka ke zpracování závěrečných prací*, „jako nevyhovující bude práce posuzována v případě, že teoretický základ zůstane u pouhé kompilace a empirické šetření nabídne jen popis reality, přičemž k teoretické pasáži bude pouze nefunkčně „přilepeno“ (např. pod poněkud nešťastným označením „praktická část“) a jeho postup z ní nebude nijak explicitně vycházet (nebude s ní aplikačně propojen);“

dilemat, pro čtenáře prostředí ÚP neznalého je místy zajímavý, často však opět spíše banální („jednat podle předpisů vs. vyjít vstříc klientovi“) – a je otázka, co nového by přinesl profesionálům v daném oboru, pro které jsou popisované situace denním chlebem. Hodnotící a apelativní část komentářů pak vykazuje absenci jakékoliv metody: autorka zkrátka popisované situace glosuje různými tezemi o tom, co je „důležité“ či „třeba“, jaké řešení je či by bylo správné, vhodné, atd. – ovšem prakticky bez argumentace, bez nějakých obecných teoretických východisek, vše pouze na intuitivní rovině, a vesměs nejde o nic, co by nenapadlo normálně uvažujícího laika. Pokud autorka uvádí nějaké obecnější či „odbornější“ teze, pak nejsou vyvozeny z provedeného výzkumu, nýbrž převzaty z (velmi omezené) literatury.

Jinými slovy, autorka sebraný materiál vlastně žádným systematickým způsobem nevytěžuje. Nejistila např., „jaká dilemata se nejčastěji řeší“: její seznam „nejčastěji řešených dilemat v této práci“ (pomiňme absurditu této formulace – autorka přece neměla zkoumat, jaká dilemata se nejčastěji řeší *v její práci!*) na str. 79 je jednoduše seznamem *všech* dilemat o nicjž byla řeč, přičemž každé bylo demonstrováno na *jediném* případě. Nedošla k žádným obecnějším závěrům ohledně toho „jak pracovníci v konkrétních případech přemýšlejí“ – atd. Kapitola 8, nazvaná „diskuse“ (která by podle běžných zvyklostí měla obsahovat jádro přínosu práce), žádnou skutečnou diskusi výsledků výzkumu (ve smyslu metodologie empirické studie) neobsahuje. Místo toho autorka opět jednak cituje z literatury převzané obecné teze, které uvádí např. jako zdůvodnění nepřekvapivosti některých zjištěných skutečností (jako jsou např. nepříjemné reakce některých klientů ÚP), a jednak uvádí své vlastní dílčí názory, hodnocení či doporučení – a to opět bez nějakého systematického zdůvodnění. Mimoto je tato kapitola věnována nemístnému sebehodnocení, kdy autorka prohlašuje, že cíle práce byly splněny a vysoce hodnotí jedinečnost a přínosnost své práce. Celkově tato kapitola působí dojmem, že autorka nevěděla, co do ní má vlastně napsat. Velmi podobný obsah má pak i závěr práce.

Doposud jsem se však nezmínil o nedostatku práce, který pokládám za nejzásadnější: a tím je úroveň a způsob aplikace poznatků z etiky. Předpokládal bych, že absolvent magisterského oboru nazvaného „Etika v sociální práci“ by měl opravdu mít nějaké skutečné odborné znalosti z oboru etiky; úroveň předložené práce v tomto aspektu je ovšem zoufalá.

Za prvé, tři zvolené etické systémy autorka popisuje jednak neúnosně povrchně (s pomocí elementárních učebnic, úvodů a přehledů), a jednak v mnoha případech chybně. Etika přirozeného zákona nestaví nutně na tom, že přirozený zákon je dán Bohem a není založena na „zlatém pravidle“. „Situační etika“ není totéž, co „etika zodpovědnosti“. Aristotela nelze označit za zástupce situační etiky. Autorčina definice utilitarismu (str. 43) je syntakticky nekoherentní; konkrétní příklad „utilitaristického“ jednání (nevýřazení uchazeče z evidence) pak prozrazuje nepochopení podstaty utilitarismu, který neklade jako měřítko mravnosti štěstí či užitek jednotlivce, ale „co největšího počtu lidí“.

Za druhé – a to pokládám za ještě zásadnější problém –, autorka zjevně pokládá různé etické teorie za jakési příruční nástroje, z nichž si v praktických situacích můžeme podle libosti vybrat, dostaneme-li se do rozpaků tváří v tvář nějakému mravnímu dilematu. „[Jsou] zde uvedeny etické teorie, které by při soudech či při dodržování etického chování mohly pracovníkům pomoci“ – str. 41. A skutečně – při komentování jednotlivých dilemat si autorka poslouží (velmi povrchně) tu situační etikou, tu utilitarismem, tu tím, co pokládá za etiku přirozeného zákona; v drtivé většině případů ovšem vynáší etické soudy bez jakéhokoliv teoretického zdůvodnění.

Domnívám se, že tento způsob „aplikace“ etiky prozrazuje, že autorce uniká, o co v etice ve skutečnosti jde. Jednotlivé etické teorie nejsou něco jako různé kuchyňské recepty, z nichž si podle nálady, chuti a obsahu ledničky vybíráme ten, který se nám zrovna nejlépe hodí. Přijmout nějakou etickou teorii jako

racionální základ jednání znamená přijmout její principy jako objektivně a obecně platné – *eo ipso* tudíž znamená odmítnutí teorií nekompatibilních. Etická teorie je teorie správnosti rozhodování *vůbec*: pokud bychom se pro nějakou teorii měli podle autorky rozhodovat případ od případu, potřebovali bychom opět nějakou *jinou* teorii, která by stanovila principy správnosti či nesprávnosti takového rozhodování. Etické teorie tudíž *nelze* smysluplně „používat“ tím způsobem, jak to navrhuje autorka; odporuje to jejich povaze jakožto etických teorií.

Za třetí, autorka zjevně nemá ujasněné elementární pojmy: zcela zmateně totiž popisuje vztahy mezi mravností a legalitou, resp. mezi mravní či etickou normou a normou pozitivní. Autorka např. ztotožňuje etické normy („soubor mravních zásad, které by měl pracovník dodržovat“ – str. 43) s rozličnými profesními etickými kodexy, které schvalují profesní komory apod. a jejichž porušení „řeší příslušná komise“ (str. 45) – aby nakonec záhadně prohlásila, že „etiku práce nelze vyjádřit pouze kodexem“, který „slouží k prvnímu seznámení a nahlédnutí do problematiky, ale je spíše zjednodušeným modelem“. Autorka dále, jak se zdá, na jedné straně rozlišuje „etiku“ a „právo“, a říká, že by si „neměly“ odporovat, ale pak jedním dechem dodá, že „pracovník jedná eticky, pokud právo dodržuje“ (str. 45) – tedy moralita a legalita splývá?

Za čtvrté, jak už bylo částečně zmíněno, autorka se ve svých výkladech o etice opírá výlučně o učebnice, úvody a slovníky – což lze těžko pokládat za relevantní odbornou literaturu k centrálnímu tématu jak studia tak diplomové práce na magisterské úrovni.

Vzhledem k tomu, že hodnotím práci, která nespadá do mého oboru, je pro mě obtížné vynášet kategorické soudy. Z výše uvedených výhrad je patrné, že v práci spatřuji zásadní nedostatky. Zejména zpracování teoretické etické problematiky a její aplikaci pokládám za hluboko pod úroveň magisterského stupně studia. Na druhou stranu, nejsem si jist, nakolik je pro obor „Etika v sociální práci“ skutečně podstatná odborná orientace v etické problematice, a proto nedokážu posoudit, nakolik má být toto selhání pokládáno za rozhodující. Za problematickou však pokládám i empirickou část práce, kde, jak bylo řečeno, postrádám vytyčení smysluplných cílů či výzkumných otázek a následně metodický postup k jejich dosažení, resp. zodpovězení. Autorce se sice podařilo sebrat jistá data, ovšem jejich zpracování zůstává na chaotické a intuitivní rovině a obecné teze jsou vesměs kompilovány z literatury, nikoliv vyvozeny z provedeného výzkumu. Jako kompilace působí i celá první polovina práce (kap. 1–5). I s ohledem na kritéria uvedená v *Metodické pomůcce ke zpracování závěrečných prací* (str. 54) bych se přikláněl spíše k tomu, práci *nedoporučit* k obhájení; u vědomí své nekompetence v daném oboru bych připustil i hodnocení *dobře*.

Lukáš Novák, Ph.D.